

KRONIKK & DEBATT

KRONIKK:

Maks 5000 tegn inkludert mellomrom. Legg ved portrettfoto.

DEBATT:

Innlegg: 3000 tegn inkludert mellomrom. Replikk/kortinnlegg: 1000 – 2000 tegn.

E-post: debatt@klassekampen.no
Redaksjonen forbeholder seg retten til å forkorte innlegg.

Tollef Mjaugedal
tollefm@klassekampen.no
Kronikk- og debattredaktør

Carline Tromp
carlinet@klassekampen.no
Redaksjonssekretær

Ellen Krystad
ellenk@klassekampen.no
Redaksjonssekretær

OVERHØRT

Bergen, denne groskitne vaskebøtten mellom syv fjell, skal nå skylles og renses med ny grønnsåpepolitikk.

Frode Bjerkestrand i Bergens Tidende

Når man først skal gå i en kjole med mønster av gitterceller fra en rottehjerne så synes jeg hun gjør det

med stil og humor, og ikke minst understreker hun hva som faktisk er det viktige her.

Min Mote-journalist Martine Lunder om kjolen til Nobelpriser-vinner May-Britt Moser

Vi må være åpne for variasjoner og mangfoldet, også når det gjelder porno.

Psykolog og professor Bente Træen i Dagbladet

I dag er det slik at folk tror biffen de spiser er født inne i en vakumpakke. Vi lever i en disneyverden.

Sandra Borch på Twitter

Rapporten er full av skittprat, unnskyld meg.

Tidligere visepresident i USA Dick Cheney om CIAs torturrapport, til Fox News

DAGENS LØVÅS

MER DEBATT NESTE SIDE >>

LYTT TIL FAKTA! NHO-direktør Kristin Skogen Lund.

Vi vet svaret, Lund

ARBEIDS-MILJØLOVEN

Kirsti Bergstø

I Klassekampen 8. desember åpner NHO-direktør Kristin Skogen Lund for å snu i synet på regjeringens forslag om å åpne for flere midlertidige stillinger dersom det viser seg at disse ikke sørger for flere jobber. Dette er det ikke nødvendig å teste. Forskning har allerede vist at det ikke kommer til å skje. Økt adgang til å ansette midlertidig gjør ikke at det dukker opp flere arbeidsplasser. En doktorgrad av Fafo-forskeren Jørgen Svanlund fra i fjor, basert på studier av de nordiske arbeidsmarkedene, viste at enklere tilgang til midlertidige ansettelser ikke bidrar til å få flere i jobb. Derimot ser man at andelen faste ansatte går ned, og at arbeidsmarkedet blir mer todelt – mellom de som er innenfor og utenfor.

Høringssvarene departementet fikk etter at forslaget ble lagt fram bør være nok til å snu. Likestillings- og diskrimineringsombudet advarer mot at det vil forsterke risikoen for utstøting av funksjonshemmede og for diskriminering av gravide og folk i foreldrepermisjon. Statens arbeidsmiljøinstitutt advarer mot økt risiko for arbeidsmiljø og helse. Regjeringen og NHO bør lytte til fakta. Å sette dette forslaget ut i livet, vil føre med seg mye vondt og lite godt. Retretten må komme nå. Regjeringen bør trekke forslaget om flere midlertidige stillinger.

Kirsti Bergstø, stortingsrepresentant, SV
kirsti.bergsto@stortinget.no

Sammenhengen mellom fagbevegelsens fall og veksten i ulikhet mangler i Thomas Pikettys analyse.

Ulikhetens ringvirkninger

KRONIKK

Kalle Moene

Thomas Pikettys bok «Kapitalen i det 21. århundret», som nå foreligger på norsk, må leses som et varsel om en alvorlig ulikhetskrise. Overalt i verden har de rikeste i løpet av de siste tretti årene fått en økende andel av en voksende inntekt. I noen land har de faktisk fått hele den økonomiske veksten. Grunnlaget for boka er et inngående studium av den globale inntekts- og formues-utviklingen i litt over tjue land fra 1800-tallet til i dag. Flere land med lav vekst er ifølge tallene til Piketty i ferd med å vende tilbake til en inntektsfordeling som minner om den som dominerte på 1800-tallet, da formue betydde mer enn inntekt og avkastning på formue mer enn inntektsvekst.

En slik grad av ulikhet er en krise, og et varsel om nye kriser, men ikke i samme grad i alle land. La meg derfor være nok til å snu. Likestillings- og diskrimineringsombudet advarer mot at det vil forsterke risikoen for utstøting av funksjonshemmede og for diskriminering av gravide og folk i foreldrepermisjon. Statens arbeidsmiljøinstitutt advarer mot økt risiko for arbeidsmiljø og helse.

Regjeringen og NHO bør lytte til fakta. Å sette dette forslaget ut i livet, vil føre med seg mye vondt og lite godt. Retretten må komme nå. Regjeringen bør trekke forslaget om flere midlertidige stillinger.

har da også verdens gjerrighet overfor verdens fattige økt dramatisk i løpet av de siste femti årene. Nå har verden som helhet blitt like gjerrig mot verdens fattige som det mest gjerrige landet i verden (Sør-Afrika) er mot sine fattige.

Ulikhet gir konflikt. En urimelig fordeling kan føre til urimelig adferd og voldssomme opprør. De som opplever en liten relativ forbedring ser ut til å være de første til å innse hvor utålelig de store ulikhetene faktisk er. Og når opprøret først kommer i noen land, kan det virke utålelig å fortsette som før også i andre land.

Ulikhet gir finansielle kriser. Stor ulikhet underminerer finansielle forhold. For eksempel: I løpet av de siste tjue årene har den rikeste ene presenten i USA fordoblet sin andel av nasjonalinntekten. Samtidig har stagnerende private husholdninger fordoblet sine låneopptak. De samlede lånene var 50 prosent av nasjonalinntekten for 25 år siden – rett før finanskrisen utgjorde de 100 prosent av nasjonalinntekten. Men på grunn av økende ulikhet har ikke middelklassen hatt inntektsvekst til å betjene lånene. «Lånt likhet» har på den måten ledet til mer finansielle ustabilitet og åpenbart bidratt til siste finanskrise.

Ulikhet gir demokratisk underskudd. I politikken kan stor ulikhet innebære at vi beveger oss fra én person, én stemme, til én dollar, én stemme. Prosessen kan være selvforsterkende. Større ulikhet kan gi økt pengemakt over politikken. Økt pengemakt gir en politikk som gir mer til dem som har mest fra før. Og slik kan runddansen fortsette.

Ulikhet gir demokratisk underskudd. I politikken kan stor ulikhet innebære at vi beveger oss fra én person, én stemme, til én dollar, én stemme. Prosessen kan være selvforsterkende. Større ulikhet kan gi økt pengemakt over politikken. Økt pengemakt gir en politikk som gir mer til dem som har mest fra før. Og slik kan runddansen fortsette.

Den sosiale organiseringen i samfunnet kan i noen grad motvirke pengemakten. Fagbevegelsen er åpenbart en motmakt til den politiske og økonomiske innflytelsen som konsentrerte kapitalinntekter ellers ville gitt – og forskjeller i fagbevegelsens innflytelse innebærer viktige forskjeller i ulikhetskrisen mellom land.

Ulikhet går sammen med fagbevegelsens fall. Mange steder i verden er fagbevegelsen i fritt fall. Bare i perioden 1970 til 2003 er organisasjonsprosenten til fagbevegelsen halvert i store deler av verden, blant annet i USA (fra 24 til 12 prosent), i Australia (fra 50 til 22 prosent), i New Zealand (fra 55 til 20 prosent), i England (fra 45 til 29 prosent), mens den har holdt seg noenlunde stabil på et høyt nivå i Finland, Sverige, Norge, Danmark og Belgia.

Halveringen av fagbevegelsens innflytelse i mange land har ledet til økende lønnsforskjeller og mindre velferdsstater. For å forstå kapitalismens utvikling i det 21. århundret hører fagbevegelsens oppslutning også med i bildet, et opplagt perspektiv som mangler i Pikettys bok.

Ulikheten er ikke alltid verst der den øker mest. Det er store forskjeller på tvers av land, ikke bare på den gjennomsnittlige velstanden i fattige og rike land, men også i graden av ulikhet mellom land med samme inntekt per innbygger. Der ulikheten er aller størst (Brasil) går den faktisk litt tilbake, mens der den er minst (Sverige) øker den raskt.

Ulikhet i lønn er viktig. Erfaringene fra Skandinavia viser også at ulikheten på toppen ikke helt bestemmer hvordan ulikheten i resten av samfunnet utvikler seg. Vi har mindre forskjeller enn andre land, men inntektsfordelingen mellom arbeid og kapital er omtrent den samme. Innslaget av milliardærer er faktisk høyere i Sverige og Norge enn i USA,

regnet i forhold til folkemengden: 1,9 per million innbygger i Sverige, 1,8 per million innbyggere i Norge – mot 1,5 per million innbyggere i USA (ifølge Forbes' liste).

Det som gir små forskjeller i Skandinavia er først og fremst små lønnsforskjeller. Vi har halvparten av lønnsforskjellene i USA, og en dobbelt så sjenerøs velferdsstat. Dette skaper et helt annet samfunn enn det amerikanske, til tross for at fordelingen mellom arbeid og kapital nesten er den samme. Mønsteret mellom land og over tid ser ut til å være at en omfattende fagorganisering gir små lønnsforskjeller, noe som igjen gir store velferdsstater, som igjen gjør lønnsforskjellene mindre. Fagbevegelsen utøver sin makt uten å utfordre det kapitalistiske eierskapet. Den kan i noen grad betrakte kapitaleierne som sine sparemaskiner.

Ulikhet gir dyrere sparemaskiner. Alle samfunn må spare og investere. Fagbevegelsens ledere har derfor ikke sett det som noen fordel å skvise kapitaleierne for hardt. De har brukt lønnsmoderasjon som en oppskrift for real-lønnsvekst gjennom økte investeringer og økt produktivitet. Men nå har de kapitalistiske sparemaskinene blitt så mye dyrere i drift. En rik kapitaleier har private vinslott i Frankrike, egne luksusyachter i Middelhavet og Karibien, private jettfly, storslåtte offentlige fester, og så videre. Forbruket er overdådig og synlig.

Derfor er kapitaleierne ikke lenger like effektive kanaler for sparing og investering for fagbevegelsen og vanlige folk som de kanskje engang var.

Ulikhet kan kreve nye eierformer. Dyrere sparemaskiner og fagbevegelsens fall burde reise debatten om nye eierformer. Piketty velger i stedet å provosere med et forslag om en progressiv internasjonalt kapitalsskatt – som han kanskje ikke helt

ARKIVILLSTRASJON: KNUUT LØVÅS, KNUUTLØVÅS@GMAIL.COM

tror på selv. Alternativt kunne han gå inn for økt medarbeider-eie i næringslivet. Den enorme flaskoen med de svenske lønnsstakerfondene skremmer selvsagt. Men det går an lære av tidligere feil.

Kunnskap er som kjent den viktigste kapitalen i samfunnet. Med økt utdanning burde det kanskje følge økt eierskap fra de ansatte.

Slike reformer ville ikke gjøre arbeidstakerne til nye

milliardærer, men lede til mindre konsentrasjon av inntekt, formue og makt til de aller rikeste i samfunnet.

Kalle Moene, professor ved Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo

Ebok-selgerens sinne

FORSKNING

Bjørn Vassnes

Egentlig burde man overse den type «kritikk» som Ivar Tronsmo kommer med i sin harang 9. desember, men faren er at noen kan tro de vindmøllene han angriper virkelig finnes. Det er i det hele tatt ikke så lett å se hvem eller hva han ergrer seg slik over. Jeg har aldri skrevet om «ME-gåten» eller «Utro-genet». Verken undertegnede eller Manfred Spitzer (det kan virke som han sauser oss sammen) påstår at «du bokstavelig talt får hjerneskade og blir dement av å se på bilde-skjermer», eller at mobiltelefoner «fører til mer vold i den virkelige verden», eller at «bruken av GPS gjør at du mister evnen til å orientere deg».

Det både Spitzer og under- tegnede derimot prøver å opplyse om, er at stadig mer empirisk forskning viser uheldige sider ved den økende data- og skjermbruken, spesielt for barn og unge. Nå sist refererte jeg den første norske undersøkelsen som med bruk av kontrollgruppe viste sammenheng mellom IKT-bruk og resultater i skolen. Den viste at de elevene som brukte mest IKT, fikk dårligst resultater, og omvendt. Problemet er antakelig ikke mediene i seg selv, men at bruken går på bekostning av andre aktiviteter med mer læringseffekt. Et liknende forhold synes å være at for mye bruk av medier går på bekostning av normal sosial utvikling, i hvert fall hos enkelte.

Med stadig økende mediebruk mener jeg det ville være uansvarlig å ikke ta opp denne forskningen, som på mange måter kan sammenliknes med den som viste at røyking var farlig. Også den ble latterlig-

Klassekampen 9. desember

gjort, særlig av dem som solgte sigarettene. Mens det nå er de som selger digitale medier og dippedutter (og e-bøker, som Tronsmo gjør, men «glemmer» å nevne) som helst ikke vil ha noe kritisk blikk på dette.

Tronsmo er opptatt av referanser. Han forsøker å fremstille Spitzer som en ubetydelig tufs, fordi Moserne ikke kjente til ham. Men «hjerneforskning» er et enormt felt. At Moserne ikke har hørt om Spitzer skyldes kanskje at de har hatt andre ting å tenke på i det siste, og at de jobber på et helt annet felt enn Spitzer (som er psykiater).

Og er det ikke litt rart at en som skriver «sludder», to ganger har vært gjesteprofessor ved verdens beste universitet, Harvard, og er sjefredaktør for Trends in Neuroscience and Education? Spitzer er heller ikke den eneste forskeren som uttrykker bekymring på dette området. Verdenskjente forskere som Howard Gardner (29 æresdoktorater) og Susan Greenfield (30 æresdoktorater) har også nylig utgitt bøker (The App Generation, Mind Change) om dette problemet. Men det er vel bare «sludder», det og.

Bjørn Vassnes, forskningsjournalist
bvassnes@gmail.com